

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Вінницький навчально-науковий інститут економіки

Громадський Роман Володимирович

**Психологічна готовність до материнства і батьківства
студентської молоді в умовах військової агресії**

спеціальність: 053 — Психологія
освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ПСзм-22
Р.В. Громадський

ВІННИЦЯ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО БАТЬКІВСТВА.....	7
1.1. Аналіз наукових підходів до розуміння поняття психологічної готовності до материнства і батьківства.....	7
1.2. Чинники, що впливають на формування готовності студентської молоді до батьківства та створення сім'ї.....	12
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ УСВІДОМЛЕНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО БАТЬКІВСТВА СЕРЕД СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	19
2.1. Вплив воєнної ситуації на готовність дівчат до майбутнього материнства.....	19
2.2. Психологічні аспекти становлення батьківської ролі у хлопців під час воєнних подій.....	31
РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО БАТЬКІВСТВА.....	39
3.1. Погляди студентської молоді на народження дітей під час війни: результати соціально-психологічного аналізу.....	39
3.2. Практична перевірка рівня сформованості батьківської готовності серед студентів закладів вищої освіти.....	45
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сім'я як соціальний інститут продовжує залишатися в центрі уваги науковців різних галузей знань, зважаючи на її важливу роль у суспільстві та виконання визначених державою функцій. Попри складну соціально-політичну ситуацію та повномасштабну війну, що триває в Україні, інтерес до проблематики сім'ї не зменшується. Це пояснюється тим, що саме в сімейному середовищі відбувається перша і найважливіша соціалізація дитини, а також формуються основи батьківства й материнства. Якщо раніше ці ролі розглядалися переважно як засіб збереження культурної спадщини та дотримання традицій, то сьогодні акценти зміщуються в бік особистісного вибору, відповідальності та усвідомлення глибини цих процесів.

У сучасних реаліях, коли війна спричинила значні зміни у світогляді молоді, особливої актуальності набуває питання їхньої готовності до створення сім'ї та народження дітей. Студентство стикається з необхідністю адаптуватися до нових умов життя, переглядати власні цінності, переосмислювати майбутнє, що виглядає нестабільним і непередбачуваним. У цьому контексті теми батьківства й материнства постають не лише як особисті прагнення, а й як важливі складові відновлення людського потенціалу країни, що є надзвичайно важливим на тлі демографічних втрат.

З одного боку, батьківство можна трактувати як природну функцію, що має біологічне, психологічне та соціальне підґрунтя. З іншого – це процес, який пов'язаний із внутрішнім дорослішанням, емоційною зрілістю та духовною готовністю людини взяти на себе відповідальність за іншу істоту. Проте в наукових підходах до вивчення цієї теми часто переважають соціально-біологічні або рольові акценти, тоді як особистісні, культурні та духовно-моральні аспекти залишаються недостатньо розробленими.

Сьогодні, в умовах війни, особливої ваги набуває дослідження того, як молодь сприймає батьківство, які чинники впливають на її готовність до виконання цієї ролі, та як змінюються їхні життєві орієнтири. Втрата почуття

безпеки, переживання втрат і невизначеність майбутнього прямо впливають на формування життєвих планів і загальний рівень психологічної зрілості. Усе це актуалізує потребу в комплексному аналізі готовності до батьківства як явища, що поєднує соціальні, психологічні, моральні та культурні складові.

Проблема підготовленості молодих людей до батьківства привертає увагу численних дослідників. У своїх працях вони акцентують на соціальній важливості цієї ролі, яка охоплює виховання, передачу цінностей та забезпечення сталого розвитку суспільства. Зокрема, питанням психологічної готовності до батьківства присвячено праці Т. Гур'янової, С. Мещерякової, О. Матвеевої, Н. Самоукіної, І. Томаржевської, Г. Філіппової. Також варто згадати дисертаційні дослідження А. Грітчани, С. Канюк, С. Красіна, Н. Шелест, Р. Хавули, у яких розкриваються різні аспекти теми. Проте, попри значну кількість праць, вивчення ставлення студентської молоді до батьківства в умовах воєнних дій усе ще залишається обмеженим і недостатньо опрацьованим.

Таким чином, вибір теми даного дослідження зумовлений потребою глибшого розуміння тих суперечностей, які виникають між усвідомленням молоддю цінності сім'ї як базової інституції соціалізації та її особистою готовністю до реалізації батьківських функцій у складних умовах сучасності.

Об'єктом дослідження є психологічна готовність молодих людей студентського віку до прийняття та виконання батьківських ролей.

Предметом дослідження є специфіка процесу формування та прояву психологічної готовності до материнства і батьківства серед студентської молоді в умовах воєнного часу.

Мета кваліфікаційної роботи: виявити основні психологічні характеристики та фактори, які впливають на становлення готовності до виконання батьківських функцій у молодих людей в період військових дій, а також визначити можливі напрями її розвитку та способи психологічної підтримки..

Гіпотеза дослідження. Передбачається, що в умовах війни рівень психологічної готовності до материнства і батьківства у студентської молоді

може знижуватись під впливом тривожних переживань, відчуття нестабільності та соціально-економічної невизначеності. Водночас, зростання емоційної зрілості, здатності до адаптації, відповідальності й отримання підтримки з боку близького оточення може позитивно впливати на готовність молоді до виконання батьківських ролей.

Завдання дослідження:

1) здійснити аналіз наукових уявлень про суть і зміст психологічної готовності до материнства і батьківства, виявити основні підходи до трактування цього феномена в сучасній психології;

2) визначити та охарактеризувати основні чинники, що впливають на формування готовності до виконання батьківських функцій у студентському віці, з урахуванням соціально-психологічного контексту;

3) розкрити специфіку впливу умов війни на формування усвідомленої готовності до материнства у молодих дівчат, акцентуючи увагу на психологічних наслідках кризових подій;

4) окреслити психологічні особливості становлення батьківської ролі у юнаків в умовах воєнної нестабільності, враховуючи рівень відповідальності, емоційної зрілості та соціальних очікувань;

5) провести емпіричне дослідження уявлень студентської молоді щодо народження дітей під час війни, з подальшим аналізом ставлення до батьківства як життєвої перспективи;

6) емпірично оцінити рівень сформованості психологічної готовності до батьківства серед студентів закладів вищої освіти, використовуючи валідні психодіагностичні інструменти;

7) розробити практичні рекомендації щодо формування та підтримки психологічної готовності молоді до батьківства в умовах збройного конфлікту, орієнтуючись на результати дослідження.

Методологія дослідження. Дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових і спеціалізованих підходів до наукового пізнання. Теоретичну основу становлять положення концепцій особистісної зрілості (К. Роджерс, Е.

Еріксон), уявлення про психологічну готовність до батьківства (О. Карабанова, Т. Зенкова, Н. Демчук), теорії соціалізації (А. Бандура, Л. Виготський), а також підходи до розуміння психологічної адаптації та стресу (Р. Лазарус, С. Гобфол).

З методичної точки зору в дослідженні були використані: теоретичний аналіз наукових джерел, анкетування, психодіагностичні методики, спрямовані на вивчення емоційної зрілості, тривожності, мотивації до батьківства, системи цінностей. Для опрацювання емпіричних даних застосовувались методи статистичної обробки, зокрема кореляційний і порівняльний аналіз.

База дослідження: Участь у дослідженні взяли 18 студентів четвертого курсу денної форми навчання Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського національного університету. Опитування охопило здобувачів вищої освіти за спеціальностями «Право» та «Психологія».

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. У процесі роботи було уточнено зміст поняття «психологічна готовність студентської молоді до усвідомленого батьківства», з урахуванням сучасних соціокультурних і воєнних реалій. Також виокремлено основні детермінанти, які формують структуру цього явища.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання фахівцями у сфері психологічного супроводу молоді, зокрема, практичними психологами в закладах вищої освіти, працівниками центрів ментального здоров'я та соціальних служб, що взаємодіють із молодими сім'ями.

Апробація результатів. Отримані результати дослідження були представлені на XV Міжнародній інтернет-конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання-2025» «Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (м. Глухів, 10-12 листопада 2025 р.).

Структура роботи Робота складається зі вступної частини, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (36 позицій) та додатків. Основний текст викладено на 46 сторінках. У дослідженні використано 5 таблиць та 4 ілюстрації, що візуалізують основні результати.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО БАТЬКІВСТВА

1.1. Аналіз наукових підходів до розуміння поняття психологічної готовності до материнства і батьківства

Психологічна готовність до батьківства не є моментальним чи спонтанним явищем. Це поступовий, динамічний процес, який формується на основі особистого досвіду, рефлексії, взаємодії з партнером та усвідомленого прийняття майбутньої ролі. Йдеться не лише про фізіологічну або моральну зрілість, а передусім – про здатність особистості осмислювати свої вчинки, брати відповідальність, формувати цілі, що відповідають суспільним і родинним очікуванням, і в результаті – бути готовим до виховання дитини.

Беручи до уваги об'єкт і предмет нашого дослідження, вважаємо за необхідне зосередитися на уточненні понятійного апарату. Зокрема, доцільно розглянути такі категорії, як «готовність», «психологічна готовність», «материнство» та «батьківство», адже саме вони становлять основу теоретичного аналізу у вибраній проблематиці.

Так, І. Томаржевська, аналізуючи феномен психологічної готовності до материнства, подає низку трактувань, які розкривають складну внутрішню природу цього поняття. Зокрема, вона описує психологічну готовність як єдність емоційних переживань, когнітивних установок, переконань і поведінкових стратегій. В іншому визначенні вона наголошує на взаємодії таких компонентів, як мотиваційний, емоційно-вольовий, орієнтувально-мобілізаційний, когнітивний, пізнавально-оцінювальний та діяльнісний. У третій інтерпретації підкреслюється, що йдеться про особливий психічний стан, який включає активаційні, мотиваційні, регуляторні й емоційні елементи, що перебувають у тісному взаємозв'язку й взаємозалежності [1, с. 143].

У свою чергу, А. Грітчина у власному дослідженні зосереджується на

вивченні зв'язків між рівнем сформованості готовності до створення сім'ї та поведінкою особистості. Науковиця вважає, що позитивне ставлення до сімейного життя, бажання мати дітей та дотримання гармонійних взаємин у родині – основні індикатори наявності відповідної внутрішньої налаштованості. Водночас вона пропонує розглядати готовність до виконання ролі майбутнього члена сім'ї як один із варіантів загальної готовності до певної соціальної діяльності. Така готовність включає переконання, цінності, ставлення, мотиви, емоції, волюві й розумові здібності, знання й уміння, що виражають особистісну спрямованість [2, с. 28].

В українському науковому середовищі проблематика материнства отримала широке висвітлення. Її аналізували у своїх працях Є. Кушнір, С. Канюк, Н. Шмілик, М. Ващук, Н. Дармостук, О. Проскурняк, В. Сюсюка, М. Павлюченко, Л. Шелестова та інші. Зокрема, у своєму дисертаційному дослідженні С. Канюк пропонує комплексний підхід до розуміння психологічної готовності до материнства. Вона наголошує, що це явище має як природну (інстинктивну), так і набуто-соціальну природу. Згідно з авторкою, готовність до материнства формується протягом життя під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, і виявляється як особистісне утворення, характерне для зрілої особистості. Для його вивчення дослідниця пропонує звертатися до різноманітних підходів, від медико-психологічного до культурно-історичного та психолого-педагогічного [3, с. 29].

Нам близька позиція С. Канюк, яка аргументовано розмежовує поняття «готовність» і «психологічна готовність до материнства». Так, не кожна жінка, яка досягла відповідного віку та фізіологічного стану, готова до материнства на психологічному рівні. Водночас психологічна готовність передбачає усвідомлення та прийняття відповідальності, що вирізняє її від загального поняття «готовність» [3, с. 30].

Поглиблення аналізу понятійної сфери потребує також розгляду феномену батьківства. На нашу думку, категорія «батьківство» має широкий зміст і

охоплює не лише біологічний аспект, а й комплекс соціальних, культурних, моральних і правових норм, що пов'язані з певним соціальним статусом.

У цьому контексті варто звернутися до думки Г. Уманець, яка підкреслює, що з появою різноманітних моделей батьківства, від біологічного й генетичного до прийомного та сурогатного, змінилася сама суть цього явища. Сучасне батьківство дедалі частіше формується під впливом не лише біологічних, а й соціокультурних, релігійних і навіть політичних чинників, що робить його багатовимірним і гетерогенним за своєю природою [4, с. 181].

Нам близька широка інтерпретація поняття батьківства, яка виходить за межі суто біологічної ідентичності матері та батька. У такому розумінні батьківство охоплює систему переконань і цінностей, що формують ставлення дорослої людини до дитини загалом, незалежно від наявності кровного зв'язку. Це ставлення виявляється не лише у взаємодії з рідними дітьми, але й у турботі про прийомних або навіть чужих дітей, і тісно пов'язане із рівнем самосвідомості особистості. Саме цей підхід було обрано нами як теоретичну основу дослідження і застосовано в подальшій аналітичній частині роботи.

Цікаве та змістовне тлумачення категорії батьківство пропонує С. Красін у своїй дисертації. Він визначає його як процес двосторонньої взаємодії між батьками (як біологічними, так і прийомними) та дитиною, головною метою якої є виховання, підтримка розвитку й навчання дитини. Ця взаємодія, згідно з автором, охоплює весь період дорослішання дитини та включає не лише відношення до самої дитини, а й до ролі батьківства як такої. Крім того, вона передбачає наявність необхідних знань, умінь і готовності до виконання батьківських обов'язків, як у соціальному, так і в педагогічному аспектах [5, с. 57].

У межах нашої роботи важливим є не лише теоретичне осмислення поняття батьківства, а й ознайомлення з його актуальними науковими інтерпретаціями, які представлені у вітчизняній психологічній, соціологічній та педагогічній літературі. У наступній таблиці 1.1 систематизовано провідні підходи до розуміння цього поняття.

Підходи до поняття «батьківство» вітчизняних науковців

Автор	Дефініція
Л. Слюсар [6]	Батьківство – історично зумовлена форма соціальних відносин між людьми, що регулює процес продовження людського роду, що регламентує й упорядковує взаємини між батьками й дітьми, батьками й суспільством, визначаючи права й обов'язки батьків із виховання й утримання дітей.
О. Стрельник [7]	Батьківство як ідеально типова модель, що має ознаки: неминучість, спланованість і рефлексивність; поступове використання від інституту шлюбу; набуття плюралістичного характеру його сенсів і практик; руйнування єдності біологічного й соціального в батьківстві, зокрема завдяки застосуванню різних репродуктивних технологій; суттєве зменшення гендерної поляризації батьківських ролей.
О. Безпалько [8]	Батьківство – це процес забезпечення рідними чи прийомними батьками умов, необхідних для повноцінного розвитку, виховання й навчання дітей.
І. Томаревська [1]	Батьківство – особливий соціальний інститут, що об'єднує в собі такі два інститути, як: от батьківство й материнство; специфічний вид діяльності людини: догляд, виховання й навчання своєї дитини; особливий етап у житті дорослої людини, що починається з моменту зачаття й дитини та продовжується протягом усього подальшого життя, створюючи суб'єктне сприйняття людиною себе як батька чи матері.
Р. Хаугла [9]	Батьківство – психосоціальне утворення, яке розглядають із двох основних позицій: як проєк соціально-емоційної сфери людини та представлення відповідності організації її соціально-індивідуальних характеристик, притаманних чоловікам і жінкам (емоції, потреби, бажання, установки), так і суб'єктивні (ціннісні орієнтації, світогляд, самооцінка тощо).
О. Тютюн [10]	Батьківство – це усвідомлення дорослою людиною духовної єдності з партнером відносно своїх дітей, узгодженості уявлень про батьківство та становить інтегральне психологічне утворення особистості, що включає сукупність таких компонентів: батьківські ціннісні орієнтації, почуття й установки щодо дитини, ставлення, позиції, відповідальність, стиль сімейного виховання.
В. Кравець [11]	Батьківство – особлива соціально-психологічна функція дорослих членів суспільства, як виконання батьками репродуктивної та виховної функції стосовно своїх дітей.
Т. Алексеєнко [13]	Батьківство – у широкому сенсі – соціально-культурний феномен, у вузькому – соціально-педагогічний феномен, соціальні ролі батька й матері.
О. Барць, О. Смицько [14]	Батьківство – соціально-педагогічний феномен, емоційно й оціночно-ціннісно забарвлену сукупність знань і переконань людини про себе як одного з батьків і який реалізується в її практичній поведінці, комплекс визначених гендерних характеристик чоловіка й жінки.
Л. Ляшенко [15]	Батьківство – біологічний, психологічний і соціокультурний феномен; інтегральне особистісне утворення батька (матері); надіндивідуальне ціле в сенсі «ми – батьки»; соціальний інститут, що сполучає два інші соціальні інститути – материнство й батьківство; діяльність батьків із виховання, навчання, догляду, матеріального забезпечення дитини; етап у житті особистості; стан, буття, перебування людини в становищі батька (матері); суб'єктивні дії батьків щодо дитини від конкретних соціальних установ

Складено автором на підставі аналізу джерел

У процесі аналізу понятійно-категоріального апарату варто окремо зупинитися на дослідженнях, присвячених феномену материнства. Як зазначає Н. Шматко, ставлення до материнства як до цінності виконує не лише особистісну, а й суспільно значущу функцію: воно сприяє моральному та духовному розвитку соціуму, а також є основою для належного виконання жінками ролі матері, водночас знижуючи ймовірність формування девіантних проявів у цій сфері [16, с. 412].

Що стосується сутності психологічної готовності до материнства, то дослідниці О. Дробот і А. Дорошенко розглядають її як багатовимірне явище, що охоплює психологічні, емоційні й соціокультурні компоненти. Така готовність включає в себе як внутрішню готовність жінки до народження та виховання дитини, так і здатність діяти відповідно до соціальних очікувань, пов'язаних із материнською роллю [17, с. 14].

Батьківство, у свою чергу, можна розглядати як окрему підсистему всередині сімейного контексту – складову частину, яка має власну динаміку, функції та психологічні характеристики. У нашому дослідженні ми трактуємо батьківство як соціально-психологічне утворення, що поєднує систему знань, уявлень і переконань про себе у ролі батька або матері. Ці уявлення мають емоційно забарвлений характер і реалізуються через конкретну поведінку в повсякденному житті. Батьківство при цьому розглядається як взаємна участь обох партнерів, які свідомо приймають рішення про створення родини та виховання дитини.

Таким чином, батьківство як психологічне явище має складну структуру, що формується під впливом цілого комплексу чинників. Готовність до його реалізації не зводиться лише до фізіологічної зрілості чи моральних переконань, а передбачає також здатність до усвідомлення власних намірів, вольових дій і цілей, які узгоджуються з ціннісною системою родини та суспільства загалом.

1.2. Чинники, що впливають на формування готовності студентської молоді до батьківства та створення сім'ї

Психологічна готовність за своєю суттю є особливим психічним станом, що відображає здатність людини мобілізувати власні внутрішні ресурси для успішного виконання певної діяльності. Якщо говорити про готовність до батьківства, то, на нашу думку, її слід розглядати не як моментальний акт прийняття рішення, а як поступовий, багатоплановий процес. Цей процес включає усвідомлення майбутньої батьківської ролі, її прийняття на рівні особистісних переконань і здатність до реального втілення у повсякденному житті. На формування такої готовності впливають різноманітні чинники: атмосфера в батьківській родині, характер стосунків між її членами, досвід дитячо-батьківської взаємодії, а також родинні виховні традиції.

Усі складові психологічної готовності тісно взаємопов'язані між собою – зміни в одному компоненті можуть відобразитися на загальній структурі готовності. Наукові джерела, присвячені цій проблематиці, свідчать про те, що більшість дослідників одноставно визнають: психологічна готовність має складну, багатокомпонентну будову.

Спираючись на ґрунтовний аналіз наукових джерел та поглядів провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників, ми здійснили систематизацію основних підходів до розуміння структури психологічної готовності до батьківства. Зібрані теоретичні дані свідчать про те, що більшість науковців розглядають це поняття як багатокомпонентне утворення, у якому поєднуються когнітивний, мотиваційний, емоційний, вольовий, ціннісно-смысловий та поведінковий аспекти. Узагальнення таких підходів дозволяє глибше осмислити специфіку формування психологічної готовності до батьківства саме в молодіжному середовищі, зокрема в студентському віці, що має свої вікові та соціальні особливості. Систематизовані результати представлено у таблиці 1.2. нижче.

Таблиця 1.2.

Детермінанти психологічної готовності до батьківства

Автор моделі	Складові компоненти
І. Томаржевська	- активаційний - емоційний - мотиваційний - регуляторний
О. Долгих	- когнітивний - емоційний (безоціночний) - поведінковий
О. Васильєва, А. Щербакова	- когнітивно -рефлексивний - особистісний - емоційно-регуляційний
О. Проскурняк	- мотиваційно-ціннісний - когнітивний - афективно -регулятивний - поведінковий
Т. Гур'янова	- мотиваційний - оцінювальний - емоційний - операційний - регуляційний
Г. Філіппова, Р. Овчарова	- емоційний - операційний - ціннісно -змістовий
О. Малина	- когнітивний - мотиваційний - емоційний

Складено автором на підставі аналізу джерел

Авторське розуміння структури психологічної готовності до батьківства студентської молоді узагальнює результати теоретичного аналізу та власного бачення досліджуваного феномену. Воно враховує як наукові підходи до розуміння багатокomпонентної природи готовності, так і вікові, соціальні та психологічні особливості студентського середовища. Запропонована модель включає основні компоненти, що, на нашу думку, є визначальними для усвідомленого прийняття батьківської ролі у молодому віці: мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий та поведінково-ціннісний (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Структурно-змістова модель психологічної готовності до батьківства

Автор моделі	Складові компоненти
І. Томаржевська	- активаційний - емоційний - мотиваційний - регуляторний
О. Долгих	- когнітивний - емоційний (безоціночний) - поведінковий
О. Васильєва, А. Щербакова	- когнітивно-рефлексивний - особистісний - емоційно-регуляційний
О. Проскурняк	- мотиваційно-ціннісний - когнітивний - афективно-регулятивний - поведінковий
Т. Гур'янова	- мотиваційний - оцінювальний - емоційний - операційний - регуляційний
Г. Філіппова, Р. Овчарова	- емоційний - операційний - ціннісно-змістовий
О. Малина	- когнітивний - мотиваційний - емоційний

Складено автором

У контексті вивчення психологічної готовності студентської молоді до батьківства доцільно звернути увагу на таке близьке за змістом поняття, як готовність до створення сім'ї. Адже, як стверджують чимало науковців, усвідомлене батьківство є невід'ємною складовою більш загального явища – готовності до сімейного життя. Саме тому вважаємо важливим зупинитися на аналізі наукових підходів до розуміння цієї категорії, зокрема у студентському віці.

Так, у своїй дисертації Н. Шелест, досліджуючи питання ціннісного ставлення до шлюбу й сім'ї, пропонує структуру готовності молоді до створення сім'ї, яка включає такі складові:

– формування морального світогляду;

- здатність до ефективного міжособистісного спілкування;
- готовність до самовіддачі у партнерських стосунках;
- наявність емпатійних якостей, що забезпечують глибше розуміння іншої людини;
- уміння конструктивно долати конфлікти та регулювати власну поведінку [17, с. 30].

На думку Л. Лисенко та Н. Глущенко, поняття готовності до сімейного життя відображає складне психологічне утворення, що включає в себе:

- засвоєння соціально значущих цінностей сімейного життя;
- спеціальні знання з психології стосунків і сімейного виховання;
- комунікативні навички;
- вміння раціонально організувати побут.

Цю структуру вони поділяють на чотири основні компоненти: мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-пізнавальний, дієво-практичний та емоційно-вольовий [18, с. 64].

Цінним є і внесок В. Кравця, який, досліджуючи формування сімейної готовності в молодіжному середовищі, запропонував власну змістовно-процесуальну модель. Вона базується на психофізіологічних і педагогічних засадах дошлюбного виховання та враховує основні функції сім'ї: репродуктивну, виховну, економічну, регулятивну, комунікативну, рекреаційну й інші. Модель охоплює низку сфер – моральну, соціальну, правову, естетичну, господарсько-економічну, сексуально-інтимну, а також передбачає підготовку до виконання батьківських обов'язків. Автор виокремлює головні завдання цієї моделі та окреслює механізми її реалізації через взаємодію школи, родини та психологічної служби [19, с. 354].

Значну увагу питанню підготовки студентської молоді до створення сім'ї приділяє А. Карасевич. Вона розглядає готовність до сімейного життя як інтегративну рису особистості, що виражає її здатність адекватно сприймати соціальні ролі, обов'язки та поведінкові стандарти, які є основою стабільної й функціональної сім'ї [20, с. 55].

Авторка наголошує на важливості створення умов для розвитку цієї готовності, серед яких:

- усвідомлення цінності й значення сімейного життя;
- здобуття знань про його засади, функції та структуру;
- розвиток навичок ефективної комунікації й конфліктної стійкості;
- формування негативного ставлення до розлучення як способу вирішення сімейних труднощів;
- запровадження особистісно орієнтованого підходу у спілкуванні студентів з викладачами [20, с. 114].

У структурі готовності до створення сім'ї А. Карасевич виокремлює три основні компоненти:

- когнітивний, який формується через засвоєння знань, необхідних для побудови й функціонування сім'ї;
- емоційно-оціночний, що охоплює позитивне ставлення до сімейних цінностей і мотивацію створити сім'ю;
- поведінковий, який передбачає застосування отриманих знань на практиці, дотримання принципів підтримки, взаємоповаги та відповідального партнерства.

Варте уваги й дослідження Н. Гусак, у якому йдеться про підготовку юнаків до реалізації майбутніх сімейних ролей, зокрема ролі чоловіка та батька. Авторка пропонує модель сучасного сім'янина, яка ґрунтується на таких цінностях, як: рівноправність у шлюбі, спільне прийняття рішень, взаємна підтримка, готовність до батьківства, участь у щоденному житті родини, повага до сімейної гідності, відповідальність, прагнення до гармонійних стосунків. На її думку, трансформація уявлень про шлюбні ролі та поєднання традиційного і сучасного у підходах до створення сім'ї вимагає орієнтації на гендерну свідомість. Такий підхід допомагає молоді усвідомити свою статеву ідентичність і сформувані соціально-психологічні характеристики, що є основою для зрілого подружнього та батьківського життя [21].

У межах нашого дослідження важливим є розуміння не лише самого

феномена батьківства, а й більш широкого поняття – готовності до створення сім'ї, оскільки психологічна готовність до батьківства, як зазначають багато вчених, формується в межах загальної зрілості особистості до подружнього життя. У цьому контексті привертає увагу авторське визначення, запропоноване А. Карасевич, яка розглядає готовність до створення сім'ї як особистісну якість, що передбачає досягнення морально-психологічної, соціальної та гендерно-рольової зрілості, необхідної для виконання функцій у повноцінній родині відповідно до соціальних норм і стандартів [20, с. 31].

Зі свого боку, для розуміння специфіки молоді, яка є цільовою групою нашого дослідження, важливим є урахування вікових особливостей студентства. Так, у психологічній літературі питання студентського віку як фази особистісного розвитку досить глибоко проаналізовано, зокрема в роботах О. Євдокімової. Науковиця підкреслює, що саме в цей період досягається пік розвитку більшості психофізіологічних функцій – сенсорних, пізнавальних, моторних та інтелектуальних. Студентські роки є періодом формування характеру, розвитку як загальних, так і професійних здібностей, становлення системи цінностей, переконань і світогляду. Також це фаза особистісного самовизначення та здобуття дорослої ідентичності. Провідною діяльністю в цей час є навчання, здобуття знань і професійне самопроекування. Саме тому створення сім'ї для багатьох молодих людей у цей період не є пріоритетом [22].

Розуміння вікових особливостей студентської молоді дозволяє глибше осмислити специфіку функціонування студентської сім'ї. Варто зауважити, що у студентів переважає фокус на професійне та соціальне становлення, що зумовлює другорядність сімейної сфери та відтерміновує народження дітей. Крім того, студентські пари стикаються з низкою типових труднощів, які особливо загострюються в умовах війни.

Цікаві у цьому контексті спостереження О. Посвістак та О. Русин, які виокремлюють низку соціально-психологічних проблем, характерних саме для студентських сімей. До них, зокрема, належать: психологічна та соціальна незрілість партнерів; матеріальна залежність від батьків; надмірне втручання

родичів у сімейне життя; відсутність досвіду самостійного ведення побуту; складність поєднання навчання з сімейними обов'язками; обмеження особистої свободи; дефіцит вільного часу; зміна звичного способу дозвілля [23].

Усе це дозволяє стверджувати, що психологічна готовність студентської молоді до батьківства – надзвичайно багатогранне і складне явище. Особливо в умовах війни, воно передбачає не лише формальне бажання мати дитину, а й глибоку внутрішню готовність прийняти нову соціальну роль, усвідомлювати відповідальність, бути здатним виховувати дитину попри загрозливі зовнішні обставини. Така готовність базується на сформованій мотивації, емоційній зрілості, здатності до саморегуляції та стійкості, а також на ціннісній орієнтації на сім'ю як базову одиницю суспільства і водночас, як осередок стабільності для кожного її члена.

Це розуміння узгоджується із положеннями чинного законодавства та міжнародних актів. Так, у частині першій статті 3 Сімейного кодексу України сім'я визначається як первинний і найважливіший осередок суспільства, а в частині третій статті 16 Загальної декларації прав людини підкреслюється, що саме сім'я є природним і основним осередком суспільства, який заслуговує на захист з боку держави.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ УСВІДОМЛЕНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО БАТЬКІВСТВА СЕРЕД СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Вплив воєнної ситуації на готовність дівчат до майбутнього материнства

У контексті вивчення психологічної готовності студентської молоді до батьківства, як серед дівчат, так і серед юнаків, важливим є питання розуміння соціальної ролі батьківства. Адже, окрім особистісного виміру, батьківство є явищем соціальним: воно передбачає виконання функцій виховання та соціалізації дитини відповідно до очікувань суспільства. Ця функція формується під впливом культурних норм, моральних засад, традицій і цінностей, закріплених у суспільній свідомості.

На нашу думку, існує безпосередній зв'язок між рівнем особистісної зрілості студентської пари, їхніми уявленнями про цінність сім'ї та здатністю до ефективного виконання батьківських обов'язків. У цьому контексті батьківство виступає не лише як особистий вибір, а і як відповідальна соціальна місія – забезпечення умов для повноцінного розвитку майбутнього покоління. Завдяки усвідомленому батьківству здійснюється передача цінностей, норм поведінки та культурних установок, що сприяє відтворенню цілісності й стабільності соціальної структури.

Суспільство, зі свого боку, покладає на родину відповідальність за фізичний, психоемоційний та інтелектуальний розвиток дитини, її соціальне становлення та добробут. Батьки мають не лише забезпечити базові потреби, а й допомогти дитині адаптуватися до життя у спільноті, навчити взаємодіяти з оточенням і приймати відповідальні рішення. У цьому й полягає суть батьківської відповідальності, яка проявляється у здатності прогнозувати наслідки власних виховних дій, враховуючи потреби, інтереси та індивідуальні особливості дитини.

Окрему увагу варто приділити питанню психологічної сумісності між подружжям, що є своєрідним показником благополуччя в родині. У більшості випадків молоді люди, які вступають у шлюб або планують створити сім'ю, прагнуть реалізувати потреби у взаємному розумінні, любові, підтримці та комунікації. Кожен етап розвитку сім'ї несе свої завдання, від адаптації до спільного життя до виховання дітей та вирішення побутових і емоційних викликів.

Однією з таких задач є усвідомлене бажання стати батьками, народити та виховати дитину, спільно долати труднощі й розділяти радощі батьківства. Цей процес тісно пов'язаний із психологічними особливостями молодих людей – їхньою готовністю приймати нові ролі, вирішувати проблеми, відповідати за іншу людину. Безперечно, важливу роль у цьому відіграє обопільне прагнення подружжя до батьківства, як внутрішньо прийняте, емоційно підкріплене рішення.

Отже, формування психологічної готовності до батьківства є не менш значущим за сам факт бажання мати дитину. Воно формується під впливом ряду чинників – насамперед, стабільності й здорового клімату в батьківській родині, характеру взаємодії між її членами, стилю виховання в дитячі роки, типу емоційного зв'язку з батьками, а також традицій, що склалися у родинному середовищі.

Аналіз наукової літератури, присвяченої психологічній готовності молодих людей до батьківства, дає змогу виокремити низку вагомих чинників, які є спільними для обох партнерів. Вони формують основу відповідального ставлення до батьківства та охоплюють як емоційно-мотиваційну, так і когнітивно-поведінкову сфери. Зокрема, до таких чинників належать:

1. Усвідомлення змін у життєвому укладі та прийняття відповідальності за дитину. Майбутні батьки мають розуміти, що народження дитини змінює спосіб життя, а батьківська роль вимагає постійної турботи та рішень, орієнтованих на благо дитини.

2. Емоційна зрілість. Йдеться про здатність управляти власними емоціями,

підтримувати емоційний баланс у стресових ситуаціях, долати конфлікти у стосунках без перенесення напруження на партнера або дитину.

3. Якість міжособистісних взаємин. Конструктивна взаємодія між партнерами, вміння домовлятися, чути одне одного та спільно приймати рішення є критично важливими для ефективного виконання батьківських функцій.

4. Мотивація до батьківства. Усвідомлене бажання стати батьком або матір'ю передбачає розуміння особистих мотивів, спільне бачення з партнером ролі сім'ї, цілей у вихованні та розподілу відповідальності.

5. Попередня підготовленість. Знання базових аспектів дитячого розвитку, розуміння потреб малюка, здатність планувати фінансові та побутові питання, пов'язані з доглядом за дитиною – усе це створює реалістичну основу для відповідального батьківства.

6. Фізична готовність. У цьому випадку мається на увазі не лише стан здоров'я, але й дбайливе ставлення до власного тіла, профілактика захворювань, дотримання здорового способу життя.

7. Психологічна відкритість до навчання. Партнери повинні усвідомлювати, що ідеальних батьків не існує, а здатність вчитись на досвіді та адаптуватися до нових обставин є невід'ємною частиною батьківської компетентності.

Загалом, психологічна готовність молоді до батьківства формується як результат тривалого особистісного зростання, рефлексії, спільного обговорення життєвих орієнтирів та підтримки з боку партнера.

У дослідженні саме студентської молоді важливо враховувати психолого-педагогічні чинники, які по-різному впливають на дівчат і юнаків у процесі підготовки до майбутньої батьківської ролі. Більшість наукових джерел, зокрема у сфері психології, медицини та соціології, зосереджуються насамперед на вивченні мотиваційних та особистісних аспектів готовності до материнства. Вони розглядають її як складну, ієрархічно організовану систему, що включає не лише репродуктивну функцію, а й морально-психологічну зрілість жінки. У зв'язку з цим далі зосередимося на особливостях становлення психологічної

готовності до материнства саме у студенток в умовах воєнного стану.

Так, І. Томаржевська вважає вік 18-21 рік, типовий для студентства, одним із важливих періодів у процесі формування готовності до батьківства. Саме на цьому етапі активізуються когнітивні процеси, посилюється мотивація до пізнання, зростає рівень соціальної активності та розширюється спектр життєвих ролей. Крім того, у цьому віці завершується фізіологічне статеве дозрівання, відбувається перший досвід інтимних стосунків і формується культура сексуальності. Дослідниця наголошує, що саме в цей період закладаються основи відповідального ставлення до майбутньої ролі матері, що, своєю чергою, впливає на психологічне благополуччя наступних поколінь. Це підкреслює актуальність вивчення детермінант готовності до материнства саме серед студентської молоді [1, с. 143].

Особливо близькою нам є позиція Н. Шматко, яка наголошує, що зміст материнства не варто зводити лише до біологічного або репродуктивного виміру. Вона розглядає материнство в ширшому контексті, як складне особистісне явище, що виявляється навіть у кризових соціальних умовах, таких як війна. Дослідниця ставить риторичне запитання: що саме, окрім природного інстинкту чи соціальних очікувань, спонукає жінок народжувати навіть у періоди активної фази воєнного конфлікту? Вона звертає увагу на те, що з точки зору біології, організм у стресових або загрозливих для життя умовах зазвичай активізує механізми самозбереження, пригнічуючи репродуктивну функцію. Однак світовий досвід свідчить: попри війни й катастрофи, показники народжуваності хоч і знижуються, але ніколи не зникають повністю. Після завершення воєнних дій вони зазвичай різко зростають, що підтверджує складну мотиваційну природу материнства навіть у кризових умовах [15, с. 411].

Сучасне тлумачення змісту поняття «материнство» як складного та багатогранного феномену, що виходить за межі його розуміння суто як фізіологічного стану організму жінки, представлено нами у таблиці 2.1.

Сучасні підходи до трактування поняття «материнство»

Автор	Зміст поняття «материнство»
Л. Баркова	як складне соціокультурне утворення, яке лежить в основі будь-якого суспільства
Н. Рудова	як життєтворче поняття та цілісний феномен, що поєднує різні складові: «материнство духовне», «материнство душевне», «материнство тілесне»
О. Шамарина	як одна з фундаментальних, найбільш значущих цінностей людини, в той час, як сучасне суспільство втрачає смислову глибину розуміння та прийняття феномену материнства як цінності
О. Кононенко	як психосоціальний феномен, що розглядається з двох головних позицій: материнство як забезпечення умов для розвитку дитини та материнство як частина особистісної сфери жінки
В. Рамих	як соціокультурне явище, специфічний механізм трансляції культури та найвища моральна цінність, механізм фізичного та соціального відтворення людини та джерело психологічного благополуччя, форма реалізації особистості, важливий період її життя
М. Сіренко	як соціально-психологічний феномен, який формується через поєднання чуттєвих і раціональних компонентів психіки людини, емоційних переживань, знань, уявлень і переконань щодо себе в ролі матері, що проявляються у всіх аспектах поведінки, пов'язаних з материнством
О. Васильченко	як психологічна форма, що розвивається протягом життя, яка має властивості вищої психічної функції, відзначається ієрархічною структурою, соціальною детермінацією формування, знаково-символічним посередництвом і здатністю до довільного регулювання
Н. Шматко	як біологічний, соціальний, культурний й духовний феномен, і лише в такому розрізі варто розглядати структуру готовності до материнства та чинники, які обумовлюють її формування в різних життєвих обставинах

Складено автором на підставі аналізу джерел

Питання психологічної готовності до материнства та чинників, що впливають на її формування, залишається одним із основних у сучасній психологічній науці. Дослідження цієї проблематики ведеться з різних наукових позицій, що дозволяє розглядати її комплексно та багатовимірно. У цьому контексті вартим уваги є підхід, запропонований С. Канюкою, яка наголошує на двоїстій природі психологічної готовності до материнства. З одного боку, вона частково має інстинктивне, природжене походження, що зумовлено еволюційними механізмами. З іншого – її формування залежить від життєвого досвіду жінки, соціальних умов, особистісного становлення, внутрішніх переконань і рівня психоемоційної зрілості. У цьому сенсі готовність до материнства постає як складне особистісне утворення, яке формується

поступово та є ознакою психологічної зрілості жінки [3, с. 29].

Зупинимось більш детально на аналізі психологічної готовності молоді жінки до материнства за розробками Н. Яремчук (рис. 2.1.).

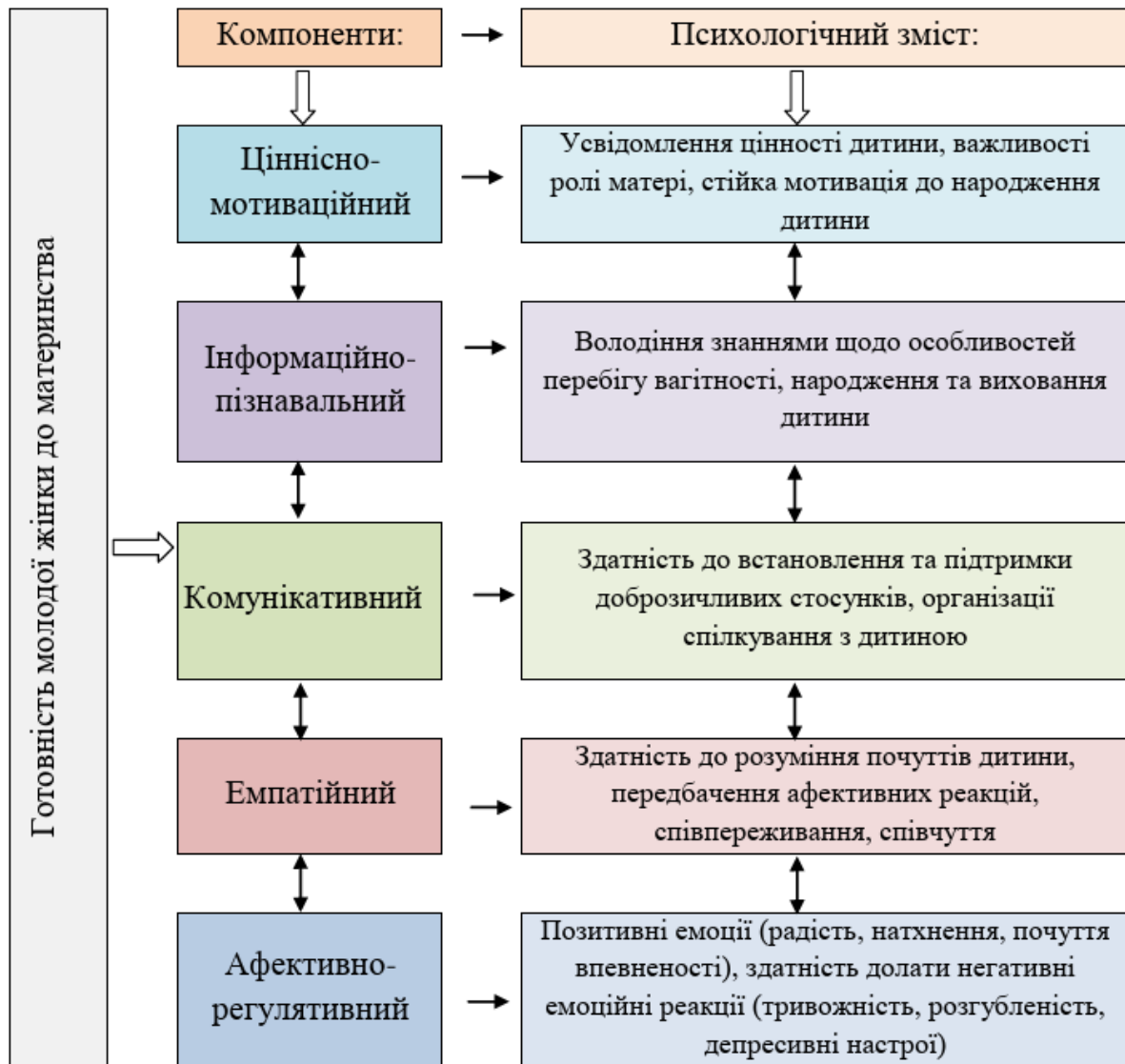

Рис. 2.1. Модель психологічної готовності молоді жінки до материнства
Складено автором на підставі аналізу джерел

У межах дослідження психологічної готовності до материнства в студентському віці, особливе значення має аналіз її структурних компонентів. Серед актуальних наукових підходів варто звернути увагу на позицію С. Канюки, яка у своїй дисертаційній роботі розглядає психологічну готовність до материнства як багатовимірну категорію, що охоплює прикладні знання, навички та уявлення жінки про себе в ролі матері у різних сферах

життєдіяльності. Узагальнене бачення цього феномена представлено нами у вигляді схематичної моделі на рис. 2.2.

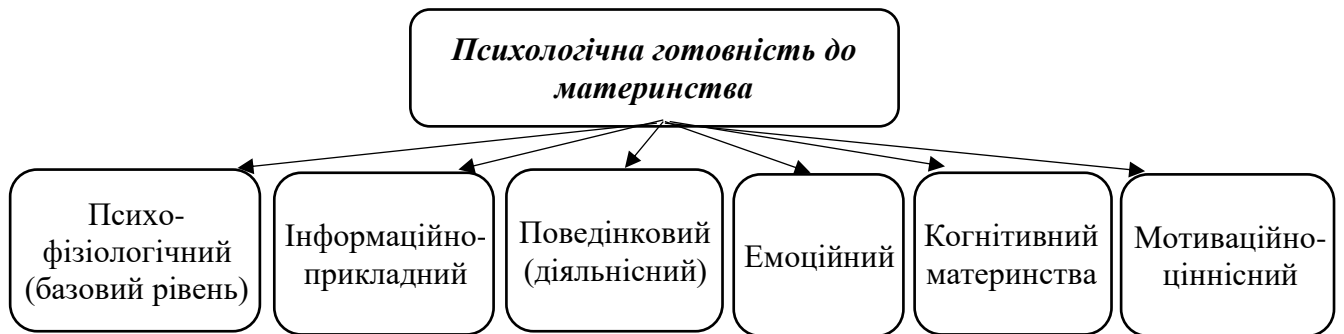

Рис. 2.2. Структура психологічної готовності жінки до материнства (С. Канюка)

Складено автором на підставі аналізу джерел

Одним із важливих моментів, на якому акцентує дослідниця, є зв'язок психологічної готовності до материнства із рівнем психофізіологічної зрілості жінки. Така зрілість, за її словами, формується поступово і залежить як від біологічного віку, так і від особистісного розвитку. Тому, вивчаючи готовність до материнства саме у студенток, доцільно розглянути взаємозв'язок фізіологічного й психологічного дозрівання в юному віці.

С. Канюка наводить диференційований аналіз вікових етапів, демонструючи, як різні періоди дорослішання впливають на готовність молодих жінок до реалізації материнської ролі:

1. Вік 16-18 років, на її думку, не є оптимальним для народження дитини, ні в біологічному, ні в психологічному сенсі, адже як організм, так і особистість ще не досягли достатнього рівня зрілості.

2. У 19-21 рік фізіологічна здатність до вагітності вже сформована, однак для більшості студенток пріоритетним залишається навчання. Саме воно виступає головним стримувальним чинником у реалізації репродуктивних планів у цьому віці.

3. Період 21-23 років є перехідним: жінка завершує освіту, починає замислюватися над майбутнім, проте частіше за все стикається з нестачею

матеріальних ресурсів та житлових умов. Бажання самореалізації й професійного росту також може відкладати виконання материнської функції.

4. Найбільш сприятливим вважається вік 24-26 років, коли, зазвичай, жінка вже визначилася у професійній сфері та має більш стабільне уявлення про своє майбутнє. Саме на цьому етапі внутрішня та зовнішня готовність до створення сім'ї та народження дитини найчастіше досягає гармонійного поєднання [3, с. 38].

Узагальнюючи думки дослідниці та позиції інших науковців, можемо стверджувати, що саме вікова група 24-26 років є найбільш сприятливою для реалізації материнства як у фізіологічному, так і в психологічному плані. Натомість студентський період, особливо в умовах війни, навряд чи може вважатися оптимальним часом для усвідомленого батьківства.

У ширшому розумінні, на формування психологічної готовності до материнства впливає комплекс взаємопов'язаних факторів, серед яких варто виділити такі:

1. Соціально-культурні чинники. Сімейні традиції, моделі виховання, соціальні норми та цінності, які формуються в батьківській родині, відіграють значну роль. Особливо важливими є стосунки з матір'ю, які нерідко стають внутрішнім зразком для побудови майбутніх взаємин із власною дитиною.

2. Особистісні характеристики. Йдеться про індивідуальні якості жінки, її рівень емоційної зрілості, здатність до саморефлексії, подолання стресу, конструктивне вирішення конфліктів та побудову гармонійних стосунків із близькими.

3. Психологічний досвід родинного виховання. Якщо в дитинстві жінка отримувала підтримку, любов і безумовне прийняття від матері, ймовірність формування позитивного ставлення до материнства значно зростає.

4. Біологічні умови. До них належать індивідуальні особливості перебігу вагітності, репродуктивне здоров'я, а також наявність чи відсутність медичних ускладнень, пов'язаних із виношуванням дитини.

5. Міжособистісні фактори. Наявність підтримуючих, стабільних

стосунків із партнером, його готовність брати участь у догляді за дитиною, емоційна залученість батька – усе це підвищує впевненість жінки у власній здатності бути матір'ю.

У сучасному науковому дискурсі дослідники приділяють значну увагу аналізу факторів, які впливають на формування психологічної готовності жінки до материнства, зокрема у студентському віці. Одну з найвичерпніших класифікацій чинників запропонувала С. Канюка, яка у своїй дисертаційній роботі розділила їх на чотири основні групи: операційні, мотиваційні, соціально-психологічні та психофізіологічні [3, с. 61].

1. Операційні фактори охоплюють знання, уміння та навички, пов'язані з виконанням материнських функцій. Їхнє формування розпочинається ще з раннього дитинства і значною мірою залежить від специфіки статевого та родинного виховання. Найбільш ефективною є модель, коли перші знання про материнство дівчина отримує в контексті власної родини, а надалі – поглиблює їх у форматі спеціальних курсів, тренінгів або освітніх програм з підготовки до батьківства.

2. Мотиваційні фактори пов'язані з внутрішніми спонукальними установками жінки щодо реалізації материнства. Це система життєвих мотивів, пізнавальних, ціннісних, досягнення, самореалізації тощо, яка формує готовність жінки стати матір'ю. Саме від характеру та зрілості цих мотивів залежить, чи готова жінка не лише виносити дитину, але й узяти на себе повну відповідальність за її виховання.

3. Соціально-психологічні фактори відображають ступінь психологічної та соціальної зрілості особистості. Йдеться про рівень сформованості комунікативних навичок, здатність налагоджувати і підтримувати стосунки, конструктивно долати конфлікти, будувати взаємини у партнерстві та сім'ї.

4. Психофізіологічні фактори охоплюють стан функціональних систем організму, що безпосередньо пов'язаний із фізіологічною готовністю жінки до зачаття, виношування, пологів та догляду за немовлям.

Таким чином, психологічна готовність жінки до материнства формується

під впливом сукупності згаданих чинників, які є динамічними, змінюваними протягом життя і залежать як від об'єктивних обставин, так і від суб'єктивного сприйняття власної ролі майбутньої матері.

Особливу актуальність в умовах воєнного стану в Україні набуває вивчення факторів, що впливають на готовність до материнства саме у період війни. Як зазначають О. Дробот та А. Дорошенко, в цей час майбутні матері стикаються з додатковими психологічними, соціальними та фізичними викликами, які суттєво змінюють характер формування їх внутрішньої готовності [16, с. 16]. Дослідники виокремлюють низку основних викликів, характерних для жінок у період збройного конфлікту:

1. Військовий стрес та тривожність. Постійне перебування в стані загрози для себе та близьких спричиняє хронічний стрес, тривогу і депресивні стани. Турбота про майбутнє дитини в умовах небезпеки є потужним психологічним тиском.

2. Забезпечення фізичної безпеки. У ситуації бойових дій жінки змушені брати на себе відповідальність за пошук безпечного середовища для майбутньої дитини – від евакуації до життя в умовах тимчасових укриттів.

3. Обмежений доступ до медичних послуг. Проблеми із забезпеченням необхідною медичною допомогою, особливо в регіонах, де ведуться бойові дії, створюють додаткові труднощі для жінок, які очікують дитину або мають особливі потреби.

4. Потреба в психологічній стабільності. У той час, як майбутні матері самі можуть бути емоційно виснаженими, вони мають підтримувати психологічний стан своїх дітей або інших членів родини, що потребує додаткової внутрішньої сили та ресурсу.

5. Адаптація до змінених умов життя. Війна змушує жінок опановувати нові ролі та обов'язки в умовах постійної нестабільності, втрат і невизначеності.

6. Прийняття складних рішень. Часто доводиться приймати важливі рішення щодо безпеки, освіти, медичного обслуговування дітей у кризовому середовищі, не маючи жодних гарантій.

У цьому контексті, актуальним стає не просто розуміння психологічної готовності до материнства як такого, а саме її усвідомленого аспекту, коли дівчина – студентка, перебуваючи у фазі становлення особистості, приймає обґрунтоване, свідоме рішення про майбутнє материнство в умовах війни. Саме на цьому фокусуємо увагу у нашому дослідженні.

На рис. 2.1 роботи наведено узагальнену модель психологічної готовності до материнства під час війни, що ґрунтується на концептуальних підходах О. Дробот та А. Дорошенко. Структура цієї моделі включає три основні компоненти, які дозволяють повніше відобразити специфіку становлення готовності до материнства у воєнних умовах.

Рис. 2.3. Структура психологічної готовності жінок до материнства в умовах війни

Складено автором за результатами дослідження

Згідно з позицією О. Дробот та А. Дорошенко, розроблена ними модель психологічної готовності до материнства у воєнний період відображає трансформації, що відбуваються у свідомості та поведінкових реакціях жінок у відповідь на виклики реальності. Автори наголошують, що в умовах війни

актуалізується не лише базовий інстинкт продовження роду, а й глибокі емоційні, мотиваційні та ціннісні орієнтири жінки, пов'язані з реалізацією материнської ролі. Структура моделі складається з трьох функціональних блоків, кожен з яких виконує важливу роль у формуванні усвідомленої готовності до материнства в умовах нестабільного соціального середовища [16, с. 17]:

1. Потребово-емоційний блок розкриває глибоку потребу жінки у встановленні зв'язку з дитиною ще на етапі її внутрішньоутробного розвитку. Відчуття готовності до материнства виявляється у прагненні до емоційного контакту, у формуванні внутрішньої прихильності до майбутнього малюка. Водночас жінка демонструє потребу у створенні безпечного емоційного простору, що виступає основою для формування прихильності й стабільності вже після народження дитини.

2. Операційний блок фокусується на практичному вимірі материнської готовності, зокрема на прийнятті рішень, спрямованих на забезпечення потреб дитини. Йдеться не лише про підготовку до догляду за новонародженим, а й про формування відповідального ставлення до організації життя в нових умовах. Це проявляється у зміні поведінки, встановленні нових звичок, а також у готовності жінки адаптуватися до змін та долати щоденні труднощі, спричинені військовим конфліктом.

3. Ціннісно-смысловий блок репрезентує глибинну переоцінку жінкою свого життєвого шляху, ролі материнства у системі особистісних цінностей. На тлі війни змінюється ставлення до себе, зростає усвідомлення відповідальності за нове життя, з'являються нові екзистенційні запити та страхи. Материнство починає сприйматися не лише як природний процес, а як акт моральної відповідальності, потреба забезпечити захист, любов та турботу в умовах, коли базова безпека є під загрозою.

Таким чином, дана модель дозволяє побачити, як навіть за наявності зовнішніх загроз, війна стає детермінантою глибоких психологічних змін, які можуть або сприяти, або навпаки – ускладнювати процес формування усвідомленої материнської готовності.

Додатково варто наголосити, що в умовах збройного конфлікту змінюється не лише психологічний, а й фізіологічний стан жінки. Аналіз актуальних зарубіжних і вітчизняних досліджень демонструє, що тривалий вплив травматичних подій, зумовлених війною, призводить до зростання рівня тривожності, депресивних станів та симптомів посттравматичного стресового розладу.

Особливо вразливою до впливу вищезазначених чинників є група вагітних жінок, для яких стрес, пов'язаний із війною, виступає не лише психологічним, але й фізіологічним навантаженням, здатним призводити до ускладнень у перебігу вагітності та пологів. Серед таких наслідків відзначаються зростання ризику передчасних пологів, загострення хронічних захворювань, а також порушення у розвитку плода внаслідок гормонального дисбалансу, спричиненого тривалим стресом.

Враховуючи неможливість усунення такого потужного деструктивного чинника, як війна, до моменту її повного завершення, формування психологічної готовності до материнства у юної жінки – студентки – потребує особливої уваги з боку психологів, освітян та соціальних служб. Важливим завданням є розробка дієвих програм психологічної підтримки, профілактики психоемоційного виснаження, формування адаптивних механізмів, а також розвитку усвідомленої позиції щодо материнства як відповідального, глибоко особистісного вибору, навіть у ситуації соціальної нестабільності.

2.2. Психологічні аспекти становлення батьківської ролі у хлопців під час воєнних подій

У сучасній українській психолого-педагогічній науці проблема психологічної готовності юнаків до батьківства починає набувати дедалі більшої актуальності, хоча й залишається недостатньо розробленою. На відміну від численних праць, присвячених формуванню материнської готовності у дівчат та

жінок, питання усвідомленої готовності молодих чоловіків до прийняття ролі батька досі не має належного концептуального та емпіричного обґрунтування. У вузькому колі авторів, які звернули увагу на цю проблематику, варто виділити А. Грітчину та Р. Хавулу, які окреслили загальні підходи до формування сімейної самосвідомості юнаків.

Особливої актуальності ця тема набуває в контексті сучасних суспільно-політичних викликів, зокрема повномасштабної війни в Україні. У цьому аспекті важливою є інформація, отримана в результаті дослідження Info Sapiens, проведеного за підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення в межах проекту «Трамплінг до рівності». Згідно з опитуванням, лише в 1% українських родин саме батько брав на себе основні обов'язки з догляду за дітьми віком до трьох років, тоді як у 69% сімей ці функції виконувала мати. Навіть у тих 2% випадків, коли чоловік не працював, обов'язки з догляду за дитиною все одно залишалися на матері. Утім, певний позитив спостерігається в даних про 20% родин, де батьківські обов'язки були розподілені більш-менш рівномірно (16% матерів і 25% батьків це підтвердили) [24]. Ці результати вказують на глибоку структурну нерівність у виконанні батьківських ролей та підтверджують потребу у науковому осмисленні психологічної готовності саме юнаків до батьківства.

Згідно з висновками А. Грітчینی, юнацький вік є чутливим періодом для формування внутрішніх настанов щодо майбутньої сімейної ролі. У цей період відбувається активне становлення самосвідомості, рефлексивного мислення, формування уявлень про гендерні ролі та розбудова особистісних орієнтацій у сфері взаємин між статями. Значущим аспектом юності є не лише біологічне дозрівання, а й накопичення досвіду маскулінної поведінки, розвиток здатності до самооцінювання та усвідомлення власної ролі у партнерських і сімейних стосунках. Науковиця пропонує розглядати юність як динамічний етап між підлітковістю та дорослістю, умовно поділяючи її на ранній період (14-17 років) і пізній (18-25 років), у якому якраз і перебуває основна маса студентської молоді [2, с. 30].

У межах нашого дослідження ми вважаємо доцільним звернути увагу на

основні психолого-педагогічні чинники, що можуть сприяти формуванню психологічної готовності до батьківства у юнаків-студентів. Узагальнення відповідних теоретичних положень дозволяє виокремити такі фактори:

- Досвід сімейного виховання у батьківській родині. Зразки взаємодії між батьками та дітьми, які юнак спостерігає змалку, зокрема взаємодія з власним батьком, відіграють важливу роль у формуванні уявлень про батьківську функцію, а також можуть слугувати моделлю для побудови майбутніх стосунків із власними дітьми.

- Сформовані сімейні цінності та традиції. Засвоєна в дитинстві система моральних норм, уявлення про відповідальність, турботу, рівноправність у подружжі безпосередньо впливають на ставлення до батьківства та бажання реалізувати себе в цій ролі.

- Особистісна зрілість. Готовність до батьківства передбачає наявність таких якостей, як емоційна стабільність, здатність до емпатії, саморефлексії, прийняття рішень у кризових ситуаціях, а також відповідальність за свої вчинки.

- Почуття відповідальності. Усвідомлена готовність до взяття на себе обов'язків, пов'язаних із вихованням дитини, вказує на високий рівень зрілості майбутнього батька.

- Вплив соціального оточення. Партнер(ка), друзі, наставники, а також освітнє середовище можуть як позитивно впливати на становлення психологічної готовності до батьківства, так і чинити певний тиск, стримуючи або викривляючи це прагнення.

- Попередній досвід взаємодії з дітьми. Участь у догляді за молодшими братами чи сестрами, спостереження за виховним процесом у сім'ї або участь у волонтерських програмах із дітьми сприяє розвитку практичних навичок, зменшенню тривожності щодо батьківства, формує відчуття впевненості у власних силах.

Узагальнюючи зазначене, можемо стверджувати, що психологічна готовність юнака до батьківства – це не одномоментне явище, а багаторівневе внутрішнє утворення, що формується під впливом комплексу зовнішніх та

внутрішніх чинників. Вона передбачає сформовану систему ставлень до себе у ролі батька, до майбутньої дитини, а також до інституту батьківства в цілому. З урахуванням викликів сучасності, зокрема війни, важливим стає усвідомлене прийняття ролі батька не лише як функціонального обов'язку, а як глибокої соціально-моральної відповідальності, яка має забезпечити новому поколінню відчуття стабільності, захищеності й любові в нестабільному світі.

А. Грітчина, досліджуючи специфіку формування готовності юнаків, які навчаються у загальноосвітніх школах-інтернатах, до виконання ролі майбутнього сім'янина, трактує це поняття як комплексне особистісне утворення. На її думку, така готовність є активно-дієвим внутрішнім станом особистості, що виявляється у спрямованості на побудову гармонійного сімейного життя, заснованого на сформованій системі переконань, ставлень, цінностей, мотиваційних утворень та моральних якостей, таких як відповідальність, турботливість, мужність, працелюбність. Дослідниця виокремлює три основні структурні компоненти цієї готовності: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий.

У процесі формування психологічної готовності до батьківства серед юнаків загальноосвітніх шкіл-інтернатів А. Грітчина наголошує на необхідності врахування низки важливих чинників. Зокрема:

1. Першу групу становлять сприятливі чинники, зокрема, потенціал позаурочної діяльності, яка здатна компенсувати брак сімейного досвіду та сприяти становленню гендерної самосвідомості юнаків. Дослідниця підкреслює сенситивність молодшого юнацького віку як періоду, в якому формуються базові уявлення про чоловічу роль у сім'ї, відбувається осмислення статевої ідентичності та формулювання уявлень про характер взаємин між чоловіком і жінкою.

2. Друга група чинників включає ускладнюючі обставини, зумовлені специфікою виховання в інтернатних закладах. До них відносяться: відсутність позитивного прикладу сімейного життя; дефіцит або повна відсутність досвіду виконання сімейних ролей; нерозвинене усвідомлення соціальної значущості

сім'ї для особистості чоловіка; незнання базових функцій сім'ї та відсутність практичної підготовки до виконання батьківських обов'язків. Крім того, характерними для таких вихованців є занижена самооцінка, низький рівень емпатії, недостатнє розуміння статевої поведінки, статевої культури, а також загальна психологічна та емоційна незрілість, що перешкоджає формуванню усвідомленої батьківської позиції [2, с. 66].

Хоча у своєму дослідженні А. Грітчина зосереджує увагу на специфіці юнаків із загальноосвітніх шкіл-інтернатів, у нашій роботі об'єктом вивчення є студентська молодь, яка перебуває на критичному етапі розвитку – переходу до дорослого життя. Цей вік вирізняється не лише психологічною нестабільністю, але й вразливістю до соціальних і політичних потрясінь, особливо в умовах збройного конфлікту, який нині триває в Україні.

Воєнні дії чинять глибокий вплив на психічне здоров'я молодого покоління, провокуючи зростання ризику розвитку тривожних розладів, депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Молоді люди часто опиняються в умовах емоційної та екзистенційної невизначеності, втрачають відчуття стабільності й безпеки. З огляду на це, необхідним стає не лише вивчення готовності до батьківства в умовах війни, а й створення системи психосоціальної підтримки, яка б допомагала молоді долати виклики та зберігати психологічну стійкість.

В сучасних умовах молоді люди часто стикаються з різними пов'язаними з війною проблемами, такими як втрата соціальної підтримки, примусове переселення, а іноді й зловживання та насильство, а також смерть родини та друзів. Наразі спеціальні дослідження впливу війни на формування психологічної готовності саме юнаків-студентів до батьківства відсутні.

Один із провідних дослідників проблематики батьківства Р. Хавула (2014 р.) [25, с. 17] пропонує диференціювати рівень розвитку психологічної готовності юнаків до виконання батьківських функцій на три основні рівні, кожен з яких характеризується набором ознак, установок та поведінкових проявів. Узагальнена характеристика цих рівнів представлена нами у таблиці 2.1.

Рівні розвитку психологічної готовності юнаків до батьківства

Рівень	Характеристика
Високий	Притаманний особистості з прагненням до оптимального емоційного контакту з майбутньою дитиною, відсутністю емоційної дистанції і зайвої концентрації на майбутній дитині; стійким уявленням про себе як про дбайливого, розуміючого майбутнього батька, здатного до співпраці, співчуття, що має авторитет і повагу до дитини. Виявляється у прийнятті ролі майбутнього батька, яка характеризується упевненістю та готовністю щодо виконання ним виховної функції. Ідеальний батько в цьому випадку проявляє такі особистісні риси як упевненість у собі, організаторські здібності, схильність до співпраці з дитиною, уміння встановлювати з нею партнерські стосунки, гнучкість при розв'язанні проблем і конфліктних ситуацій.
Середній	Властивий юнакам, котрі характеризуються відсутністю однозначного позитивного чи негативного ставлення до батьківства, помірним емоційним контактом з майбутньою дитиною; не завжди впевнені у стійкому уявленні про себе як про дбайливого майбутнього батька. Проявляють недостатню активність у вирішенні сімейних справ. Ідеальний батько характеризується такими рисами характеру як скромність, безініціативність, прагнення здобути прихильність інших, залежність та поступливість.
Низький	Зустрічається у юнаків, котрі проявляють невміння налагодити оптимальний емоційний контакт та зайвою емоційною дистанцією з майбутньою дитиною; відсутністю стійкого уявлення про себе як про майбутнього батька; невпевненістю у необхідності виховної функції батька, байдужістю у сімейних справах, неготовністю надавати необхідну допомогу, турботу й підтримку матері, нездатністю прийняти відповідальність за свою сім'ю. Уявлення про ідеального батька як емоційно дистанційованого та незалежного у дитини.

Складено автором за результатами дослідження

Грунтовно досліджуючи питання формування готовності до батьківства у юнаків, Р. Хавула (2019) пропонує аналізувати його через призму трирівневої моделі факторних впливів, які охоплюють макро-, мезо- та індивідуальний рівні:

1. Макросистема – передбачає вплив загальнокультурних та соціальних норм, які задають нормативну модель батьківства у межах конкретного соціуму. Саме суспільство через медіа, систему освіти, правові механізми формує загальні уявлення про роль батька, значущість батьківства та очікування щодо виконання чоловіком цієї соціальної ролі. Ці зразки проходять через особистісну призму цінностей, установок і попереднього життєвого досвіду, стаючи основою для формування індивідуального бачення батьківства.

2. Мезосистема (рівень впливу батьківської сім'ї) – охоплює безпосереднє середовище виховання, зокрема, батьківську сім'ю. Вона виступає джерелом формування ставлення до дітей, себе як батька та батьківських функцій загалом. У багатьох випадках модель батьківства, засвоєна у дитинстві, стає основою для подальшої реплікації стилів виховання. Цей рівень може бути як позитивним зразком, так і антизразком (у випадку негативного досвіду).

3. Індивідуальний рівень – визначається унікальними особистісними якостями юнака. В межах суб'єктного підходу підкреслюється активна роль особистості у процесі становлення власної життєвої траєкторії. Особливості темпераменту, характеру, рівень емоційної зрілості, рефлексивність, мотиваційні орієнтири – усе це впливає на інтерпретацію і прийняття батьківської ролі. Саме на цьому рівні відбувається інтеріоризація зовнішніх моделей батьківства, засвоєних через макро- та мезосистему, їхнє переосмислення й інтеграція в структуру «Я-концепції» [26, с. 773-779].

Отже, лише синергетичний вплив усіх трьох рівнів, суспільного, сімейного та індивідуального, сприяє формуванню стійкої і усвідомленої моделі батьківства. Молодий чоловік проходить складний процес перетворення зовнішніх зразків у внутрішню систему переконань, установок.

У контексті визначення критеріїв сформованості психологічної готовності до батьківства, слушною видається позиція О. Смально. Вона виокремлює низку ознак, що свідчать про ступінь такої готовності:

1. Наявність бажання стати батьком, що проявляється в усвідомленому прагненні до батьківства, готовності піклуватися про дитину, її розвиток та добробут. Це супроводжується високим рівнем оцінки сім'ї та батьківства у власній системі цінностей.

2. Практичний досвід взаємодії з дітьми – здатність розуміти потреби дитини на різних етапах розвитку та забезпечувати належний догляд.

3. Готовність до відповідальності – усвідомлення значущості батьківських обов'язків та здатність нести відповідальність за життя та розвиток дитини.

4. Позитивний досвід любові та турботи з боку власних батьків – значною

мірою впливає на здатність формувати теплі й підтримуючі стосунки з майбутньою дитиною [28, с. 71-72].

Враховуючи ці позиції, готовність до батьківства постає не як статичне, а як динамічне утворення, що вимагає особистісної активності, рефлексивності та мобілізації ресурсів. Вона проявляється в установці на батьківську поведінку, здатності адаптуватися до нових життєвих ролей і відповідальностей.

Втрата соціальних зв'язків, переміщення, пережиті втрати, постійна загроза життю – усе це ускладнює формування позитивного образу майбутнього, зокрема в контексті батьківства. У таких умовах молодь потребує не лише інформаційної, а й емоційної, психологічної та інституційної підтримки, яка має бути організована на державному рівні.

Ці думки перегукуються із положеннями, викладеними в практичному посібнику «Усвідомлене батьківство під час війни», де зазначається: «Страху перед невідомістю не уникнути в мирний час – у воєнний і поготів. Через нього військові можуть відкладати своє прагнення стати батьками. Та з іншого боку – саме війна може допомогти зрозуміти, що це рішення, якого хочеться всім серцем.» [31, с. 5].

Таким чином, попри всі труднощі та загрози, надзвичайно важливо створювати умови для формування психологічної готовності молоді до усвідомленого батьківства. Це не лише сприятиме збереженню соціальної цілісності в умовах війни, але й закладе фундамент для відновлення повноцінного життя у мирний період.

РОЗДІЛ 3

ДОСВІД ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО БАТЬКІВСТВА

3.1. Погляди студентської молоді на народження дітей під час війни: результати соціально-психологічного аналізу

Ще у 2021 році офіційна статистика визнала критичність демографічної ситуації в Україні, зокрема, фіксувалося стрімке зменшення чисельності населення внаслідок депопуляційних процесів. Саме тоді був зафіксований один із найвищих рівнів природного скорочення у Європі. Відтоді ситуація лише погіршилася: згідно з відкритими джерелами, у 2024 році Україна вийшла на перше місце у світі за показниками смертності, 18,6 випадків на 1000 осіб, та, водночас, стала країною з найнижчим рівнем народжуваності – лише 6 новонароджених на 1000 осіб [32].

Аналітичні висновки, сформовані за результатами глобального демографічного дослідження, опублікованого у 2024 році Департаментом з економічних і соціальних питань ООН, підтверджують вкрай песимістичні прогнози щодо майбутнього демографічного стану України. У межах цього дослідження було враховано динаміку трьох базових індикаторів зміни населення, народжуваності, смертності та міграції. Згідно з наведеними даними, чисельність населення України (в тис.) у найближчі десятиліття буде невпинно скорочуватись:

- 1995 рік – 51 873 тис.;
- 2024 рік – 37 441 тис.;
- 2054 рік – 30 736 тис.;
- 2100 рік – 15 323 тис. [33].

Зазначена динаміка свідчить про глибоку та системну депопуляцію, яка несе серйозні ризики для подальшого існування української нації як етнокультурної спільноти. Втрата демографічного потенціалу призводить до

зменшення трудових ресурсів, старіння населення, дефіциту фахівців і, в довготривалій перспективі, до підриву економічної спроможності держави. Деякі демографи розглядають потенційну імміграцію як механізм часткового вирішення проблеми, однак залучення мігрантів не гарантує збереження української ідентичності та не усуває загрозу культурної асиміляції. Питання відновлення саме українського населення залишається відкритим і надзвичайно складним.

В умовах повномасштабної війни, що триває вже кілька років, ці загрози лише загострилися. Як зазначають Н. Рингач та Л. Власик, різке зниження народжуваності в Україні є результатом сукупної дії низки потужних детермінант, серед яких основними виступають: глибока економічна нестабільність, політична напруженість, пандемія COVID-19, а також наслідки російської військової агресії. Дослідники підкреслюють, що на відміну від показників смертності, які значною мірою залежать від медико-біологічних факторів, рівень народжуваності значно більше визначається соціальними настановами, життєвими орієнтирами та культурними практиками. У зв'язку з цим, вивчення репродуктивних планів окремих соціальних груп, зокрема студентської молоді, є актуальним і доцільним у контексті демографічної політики [34, с. 84].

Як зауважує Л. Слюсар, війна трансформувала пріоритети сучасної української сім'ї, поставивши функцію дітонародження на периферію сімейних орієнтацій. В умовах постійної небезпеки та загроз для життя, базовими цілями стають фізичне виживання, безпека, адаптація до нестабільності та пошук джерел підтримки [35].

Особливе значення у цьому контексті має проведене соціологічне дослідження [34], що вивчало вплив пандемії COVID-19 та війни на репродуктивні наміри студентської молоді, яка навчається у закладах вищої освіти. Результати опитувань засвідчують, що хоча пандемія певною мірою стримувала реалізацію планів щодо народження дитини, саме війна стала основним бар'єром для їх формування як таких. Підтвердження цієї тенденції

міститься і в останньому звіті Інституту професійної освіти НАПН України (2025), який констатує зростаючий рівень невизначеності серед молоді щодо побудови сім'ї та реалізації батьківства.

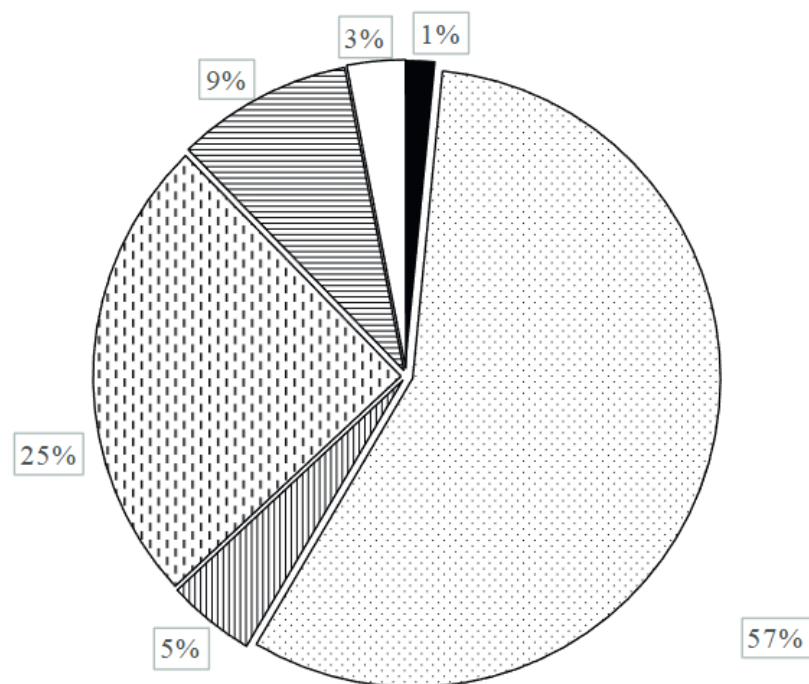
Сучасне українське студентство переживає період глибоких соціальних трансформацій, які накладаються на умови воєнного стану. Молоді люди змушені адаптуватися до нової реальності, що супроводжується обмеженим доступом до якісної освіти, працевлаштування, житла, медичних та соціальних послуг. Постійний психологічний тиск, спричинений війною, посилює ризики розвитку психоемоційних розладів, що, у свою чергу, негативно впливає на здатність планувати довгострокове майбутнє, у тому числі створення сім'ї та народження дитини.

Загострюються і проблеми фізичного та психічного здоров'я молоді, що проявляється у хронічному стресі, емоційному вигоранні, зниженні мотивації до соціальної взаємодії. Окрім того, значна частина молодих людей була вимушена змінити місце проживання або жити в умовах розлуки з родиною, що дестабілізує особистісні й сімейні орієнтири. За висновками експертів, студенти та молоді люди, які перебувають у віковому періоді активної соціалізації, є однією з найвразливіших груп у період затяжної військової кризи [36, с. 4].

Отже, демографічна ситуація в Україні на тлі повномасштабної війни перебуває у стані критичної нестабільності, що характеризується стрімким скороченням чисельності населення, зниженням рівня народжуваності та зростанням смертності. Війна не лише посилила вже наявні демографічні тенденції, спричинені попередніми економічними, соціальними та епідеміологічними кризами, але й додала нових викликів, пов'язаних із порушенням репродуктивного здоров'я, депопуляцією молоді репродуктивного віку, еміграційними потоками та зниженням мотивації до дітонародження. У цьому контексті особливої уваги потребує наукове осмислення ситуації, комплексний аналіз чинників, що впливають на репродуктивну поведінку молоді, та переосмислення пріоритетів державної демографічної політики. Нагальною потребою є розробка та впровадження ефективних, науково

обґрунтованих цільових програм, орієнтованих на підтримку свідомого репродуктивного вибору молодого покоління, з урахуванням специфіки воєнного часу, психоемоційного стану молоді та необхідності забезпечення міжвідомчої співпраці у сфері охорони репродуктивного здоров'я, психосоціальної підтримки та формування відповідального ставлення до батьківства та материнства.

Варто звернути увагу на дослідження впливу війни на відмову/відкладення планів щодо народження дітей серед студентів, за результатами анкетування (рис. 3.1).

- Війна не вплинула на плани
- ▣ Змусила відкласти плани до перемоги
- ▨ Змусила відмовитися від планів
- ▤ Відкладення/відмову спричинила не власне війна, а пов'язані з нею проблеми
- ▩ Відкладення/відмову спричинило погіршення особистих стосунків
- Відкладення/відмову спричинило погіршення здоров'я одного з пари

Рис. 3.1. Розподіл респондентів за відповідями про причину змін репродуктивних план (за Н. Рингач Н та Л. Власик)

Складено автором за результатами дослідження

Значний інтерес у межах дослідження становлять результати опитування українських студентів закладів вищої освіти, проведеного Н. Рингачем та Л.

Власиком, які виявили високий рівень психоемоційного навантаження серед молоді, зокрема симптоми тривоги та депресії. Однак вплив тривалого стресу, спричиненого воєнними подіями, має не лише психологічні наслідки, а й безпосередньо впливає на репродуктивне здоров'я молодих людей, перешкоджаючи як формуванню намірів до дітонародження, так і їх подальшій реалізації. Дослідники наголошують, що дія хронічного стресу в умовах постійної загрози життю та невизначеності майбутнього порушує фізіологічні процеси, пов'язані з репродуктивною функцією обох статей: від етапу формування мотивації до народження дитини, до її зачаття, виношування та пологів.

У жінок це проявляється у вигляді порушення менструального циклу, зниженні ймовірності настання та успішного перебігу вагітності, зростанні ризиків перинатальних ускладнень. У чоловіків – у зниженні лібідо, якості сперматозоїдів, а також порушенні гормонального балансу. До цього додається ще один тривожний чинник: у частини молоді в умовах війни фіксується зростання ризикованої поведінки, зокрема безконтрольних сексуальних контактів, вживання психоактивних речовин, що викликають залежність, ігнорування профілактики інфекцій, що передаються статевим шляхом. На тлі обмеженого доступу до системи охорони здоров'я, ці явища лише підсилюють загрози для репродуктивного потенціалу [34, с. 90].

Соціологічне опитування, організоване Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України серед студентської молоді в різних регіонах України, підтвердило трансформацію репродуктивних планів у бік їх відтермінування або повної відмови від реалізації. Як зазначають дослідники, на відміну від впливу пандемії COVID-19, який носив переважно тимчасовий характер, повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало глибинним фактором переоцінки життєвих пріоритетів. Частина респондентів, які мали намір народити дитину у найближчій перспективі, або вже реалізували ці плани, або перебували в очікуванні народження. Проте більшість опитаних (56,9%) заявили, що відклали реалізацію репродуктивних намірів до завершення

війни. Ще 24,6% назвали непрямі чинники, пов'язані з війною – зміна місця проживання, втрата або скорочення доходу, проблеми з доступом до житла, як основні причини відтермінування батьківства чи материнства. 9,2% респондентів пов'язали зміну репродуктивних орієнтацій із погіршенням особистих стосунків у парі [34, с. 91].

Показово, що проблематика здоров'я, зокрема психічного, отримала високі рейтинги значущості серед студентської молоді – 83,6% респондентів вказали на його важливість, а 77,4% – визнали негативний вплив хронічного стресу на їхнє ментальне благополуччя. Стрес, який був індукований пандемією, у період війни значно поглибився, створивши комплексний тиск на емоційну сферу, соціальні зв'язки, академічну та професійну реалізацію молоді.

Таким чином, сьогодні стає очевидним, що тривала дія стресових чинників, у поєднанні з загрозами для фізичного і психічного здоров'я, має системний деструктивний вплив на репродуктивне майбутнє студентської молоді. Наслідком цього є не лише зміна часових рамок реалізації намірів щодо народження дітей, а й зниження самого рівня бажання ставати батьками у складних соціально-політичних умовах.

У цьому контексті особливої актуальності набуває потреба у міждисциплінарному підході до формування державної підтримки репродуктивного здоров'я. Це передбачає координацію зусиль фахівців у галузі психології, охорони здоров'я, соціальної роботи та освітньої сфери. Стратегічні державні програми мають бути спрямовані на збереження репродуктивного потенціалу населення, зокрема студентської молоді, через впровадження систем превентивної підтримки, психоемоційної стабілізації та доступу до якісних медичних і соціальних послуг. Лише за умов створення стабільного соціального середовища, відновлення безпеки та довіри до майбутнього можна очікувати позитивних змін у демографічних тенденціях.

3.2. Практична перевірка рівня сформованості батьківської готовності серед студентів закладів вищої освіти

Аналіз соціально-психологічних чинників, що впливають на формування готовності студентської молоді до батьківства, проведений у межах нашого дослідження, демонструє, що батьківство виступає не лише як приватна сфера життя, а й як соціально значущий феномен, у якому поєднуються особистісні, моральні та суспільні виміри. У науковій літературі воно трактується як одна з основних соціальних ролей, через яку реалізується функція відтворення та соціалізації нового покоління. Відтак, психологічна готовність до батьківства передбачає не лише внутрішню установку на народження дитини, а й усвідомлення батьківських функцій, здатність брати відповідальність за розвиток особистості дитини в умовах сучасного суспільства.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського національного університету. У ньому взяли участь 18 студентів 4 курсу денної форми навчання (3 юнаки та 15 дівчат), які здобувають освіту за спеціальностями «Право» та «Психологія». Вікова категорія респондентів охоплює молодь віком від 19 до 21 року.

Метою дослідження було вивчення особливостей прояву психологічної готовності до батьківства у студентів вищого навчального закладу. Для цього на першому етапі було застосовано анкетування як метод збору первинної емпіричної інформації. Анкета включала запитання, спрямовані на виявлення впливу різних груп чинників на формування батьківської готовності (зокрема, соціально-культурних, сімейного виховання, особистісних і міжособистісних особливостей, значущості соціального оточення та досвіду взаємодії з молодшими членами родини).

Аналіз відповідей дозволив зробити висновки щодо домінуючих життєвих орієнтацій студентської молоді на момент завершення навчання. Зокрема:

- 1) 78% (14 осіб) першочергову увагу приділяють здобуттю освіти, далі –

професійному становленню, і лише після цього розглядають створення сім'ї;

2) 11% (2 особи) надають перевагу створенню сім'ї як першочерговому кроку;

3) ще 11% обрали здобуття освіти як головну ціль, далі – створення сім'ї, а вже потім – професійну реалізацію.

Ці результати свідчать про вагомий вплив соціокультурного контексту, який формує в молоді пріоритети, орієнтовані на здобуття фінансової незалежності та професійної реалізації як передумов для побудови родинного життя.

Водночас, ставлення до сім'ї та батьківства респонденти демонструють як важливу життєву цінність. Усі учасники (100%) змогли сформулювати позитивне уявлення про власну майбутню сім'ю, з акцентом на емоційній підтримці, турботі, взаєморозумінні та відповідальності. Образ сімейного щастя у відповідях студентів здебільшого базується на власному досвіді, отриманому в батьківській родині, або ж на бажаних уявленнях про гармонійну сім'ю.

Крім цього, дані анкети свідчать про наявність у молоді сформованого образу майбутнього партнера/партнерки, в якому значущу роль відіграють такі характеристики, як емоційна зрілість, відповідальність, здатність до взаємопідтримки, а також фінансова стабільність. Студенти також зазначають суттєвий вплив свого соціального оточення, думки якого враховуються при прийнятті рішень, пов'язаних із створенням сім'ї та батьківством.

Отже, отримані результати демонструють, що молоді люди усвідомлюють значущість ролі батьківства в особистому та суспільному контексті, водночас вказуючи на потребу в додатковій психолого-педагогічній підтримці процесу формування психологічної готовності до виконання батьківських функцій у молодіжному середовищі. Особливої актуальності це набуває в умовах нестабільності, що спричинена тривалими військовими подіями в Україні.

Поряд з іншими результатами анкетування, увагу привертає і той факт, що більшість респондентів демонструють досить високий рівень вимог до майбутнього партнера: 17 студентів (94%) зазначили, що мають чітко

сформований образ ідеального супутника життя, з урахуванням як емоційно-психологічних, так і соціально-економічних характеристик. Лише один студент (6%), юнак, відповів, що наразі не має сформованого уявлення про майбутнього партнера.

Щодо розподілу відповідальності за фінансове забезпечення сім'ї, думки студентів розділилися наступним чином: 11 респондентів (61%) вважають, що матеріальні питання мають вирішуватись спільно подружжям; 4 студенти (22%) вважають, що провідна роль має належати чоловікові; ще 3 (17%) вказали, що форма розподілу фінансової відповідальності залежить від домовленості між партнерами. Це свідчить про існування різноманітних моделей економічної взаємодії в уявленнях молоді про майбутню сім'ю, з поступовим утвердженням ідеї партнерської рівності.

Значущість досвіду сімейного виховання також була чітко позначена у відповідях студентів: 17 осіб (94%) вказали на позитивний вплив власної батьківської сім'ї, наголосивши на підтримці, любові та повазі, які отримували від батьків чи інших значущих дорослих. Цей чинник відіграє важливу роль у формуванні позитивної моделі майбутнього сімейного життя. Один студент утримався від характеристики власного сімейного досвіду, що може свідчити про наявність або небажання озвучити негативний досвід.

Щодо бажаної кількості дітей у майбутньому:

- 1) 2 студенти (11%) висловили бажання мати одну дитину;
- 2) 8 студентів (44%) – двоє дітей;
- 3) 6 студентів (34%) – троє дітей;
- 4) 2 студенти (11%) – чотири дитини.

Ці орієнтири, як зазначили респонденти, значною мірою ґрунтуються на власному досвіді взаємодії з братами та сестрами, що підтверджує важливість родинної соціалізації у формуванні репродуктивних настанов.

Аналізуючи цінності, які респонденти хотіли б передати своїм майбутнім дітям, простежується прагнення до формування у них особистих якостей, подібних до тих, що респонденти вважають важливими у собі. Це вказує на

сильний вплив батьківської родини як носія моральних і соціальних орієнтирів.

Водночас, лише 2 студентки (11%), які вже перебувають у шлюбі, висловили готовність до реалізації батьківської ролі вже на даному етапі життя. Більшість учасників опитування – 13 дівчат і 2 юнаків (83%) – зазначили, що готові стати батьками не раніше ніж через 3-5 років після завершення навчання. Це вказує на чітко виражену тенденцію до «відтермінування» батьківства, що, ймовірно, пов'язано з необхідністю професійного становлення, досягнення фінансової стабільності, а також із загальним рівнем тривожності, характерним для умов воєнного часу.

Результати дослідження демонструють, що важливим критерієм для ухвалення рішення про батьківство студентська молодь вважає наявність надійної матеріальної бази, що розглядається як передумова відповідального виконання батьківських функцій. Готовність стати батьками нерозривно пов'язується з фінансовими, житловими та психологічними умовами, які сьогодні є особливо нестабільними.

У підсумку, попри те, що більшість респондентів виявили позитивне ставлення до інституту сім'ї та батьківства, виявляється, що:

- по-перше, у студентської молоді ще не сформована достатня психологічна готовність до реалізації батьківських функцій на поточному етапі життя;
- по-друге, зовнішні обставини, насамперед тривалі воєнні дії, суттєво посилюють чинники, що перешкоджають формуванню психологічної готовності до батьківства.

Таким чином, незважаючи на сприятливі анатомо-фізіологічні та соціальні передумови для формування готовності до усвідомленого батьківства у студентів, цей процес ускладнюється впливом як об'єктивних соціальних умов, так і суб'єктивних особистісних установок. Тому актуальним завданням є створення цілісної системи підтримки молоді, яка б сприяла розвитку психологічної готовності до відповідального батьківства, зокрема в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

Контекст воєнного часу справляє істотний вплив на формування психологічної готовності студентської молоді до усвідомленого батьківства, створюючи унікальні соціальні умови, до яких практично неможливо підготуватися заздалегідь. Тривала військова агресія супроводжується масштабними трансформаціями у соціокультурній, політичній та економічній сферах, що відображається на психоемоційному стані молоді, рівні їхньої життєстійкості та готовності реалізовувати батьківські функції в умовах невизначеності.

На основі проведеного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Студентський вік як специфічний життєвий період є надзвичайно важливим для формування життєвих орієнтирів, професійної та соціальної ідентичності. Водночас, створення сім'ї та народження дитини у більшості випадків не входять до кола актуальних пріоритетів студентської молоді, що особливо загострюється в умовах війни. У ситуації воєнної загрози молодь України стикається з підвищеним рівнем психотравмуючих подій: небезпекою, втратою близьких, переселенням, ізоляцією від родини або друзів. Відсутність підтримки з боку значущих осіб, а також нестабільність життєвого середовища призводить до формування ризиків у сфері ментального здоров'я.

2. Психологічна готовність до батьківства в умовах війни є складним інтегративним феноменом, що потребує комплексного розгляду через біопсихосоціальну парадигму. Вона охоплює як біологічні, так і соціокультурні й психоемоційні аспекти. Війна посилює потребу в переосмисленні цінностей, адаптації до нових обставин, формуванні життєстійкості, емпатії, відповідальності. Психологічна готовність до батьківства в таких умовах має ґрунтуватися не лише на внутрішній мотивації та емоційній зрілості, а й на здатності мобілізувати особистісні ресурси в ситуації кризи.

3. Усвідомлене батьківство як ознака зрілості особистості розглядається як найвища форма реалізації батьківської ролі. Воно передбачає здатність до рефлексії, відповідального прийняття рішень, емоційного включення у виховання дитини, підтримку рівноправних і гармонійних стосунків у сім'ї. Така модель батьківства включає знання, переконання, установки, вміння та поведінкові практики, що відповідають гуманістичним принципам виховання. Проте на практиці реалізація усвідомленого батьківства серед студентської молоді ускладнюється через зовнішні (соціальні, економічні, воєнні) та внутрішні (емоційні, ціннісні, психологічні) бар'єри.

4. Структура психологічної готовності до батьківства включає три основні компоненти:

1) Когнітивний, що формується в результаті засвоєння знань про сім'ю, виховання, правові та етичні аспекти батьківства;

2) Емоційно-оціночний, що виявляється у сформованості позитивних установок щодо сімейних цінностей, мотивації до створення сім'ї;

3) Поведенцевий, який передбачає здатність реалізовувати батьківські функції в реальному житті через відповідальність, турботу, готовність до компромісу.

5. Результати емпіричного дослідження демонструють наявність певних передумов для розвитку психологічної готовності до батьківства, проте водночас – наявність низки бар'єрів:

1) недостатня емоційна зрілість та низький рівень самоусвідомлення щодо власної готовності стати батьками;

2) орієнтація на відкладене батьківство (на 3–5 років після завершення навчання);

3) домінування уявлень про необхідність матеріальної стабільності як передумови створення сім'ї;

4) страхи, пов'язані з нестабільною політичною та економічною ситуацією, втратою житла, погіршенням репродуктивного здоров'я, тривалим стресом.

6. Захисні чинники, що сприяють адаптації молоді до умов війни та формуванню батьківської зрілості, включають:

- 1) позитивне мислення та наявність сенсу життя;
- 2) емоційне саморегулювання;
- 3) підтримку близьких та участь у стабільному соціальному середовищі;
- 4) прагнення до самореалізації через роль батька/матері як один з життєвих сенсів.

Ураховуючи катастрофічну демографічну ситуацію в Україні та високі втрати населення репродуктивного віку, необхідно формувати та реалізовувати державні програми підтримки молоді з акцентом на підготовку до батьківства. Такі програми повинні мати мультидисциплінарний характер і включати:

- 1) психологічну підготовку до батьківства;
- 2) репродуктивне просвітництво;
- 3) підтримку студентських сімей;
- 4) підвищення доступності медичних, психосоціальних і освітніх послуг для молодих людей.